

ks. Piotr Kroczek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

WYMAGANIA STAWIANE PRAWODAWSTWU W SPRAWACH SPOŁECZNYCH: ROZWAŻANIA NA KANWIE *GAUDIUM ET SPES*

Abstract Requirements towards legislation in the social matters: deliberations based on *Gaudium et spes*. Although it has been 50 years since the constitution *Gaudium et spes* of the Second Vatican Council was published, the document is not out of date at all. The aim of the paper is to seek out and analyze the requirements towards legislation in the social matters, which are contained in the constitution in question. The points discussed in the paper are: relevance of law, directing law towards common good, safeguarding human rights, taking into consideration human dignity and not absolutizing the autonomy of law. As it was proven, *Gaudium et spes* still can be a valuable and vivid source of ideas for organizing social matters.

Wymagania stawiane prawodawstwu w sprawach społecznych: rozważania na kanwie *Gaudium et spes*. Chociaż mija już 50 lat od promulgacji konstytucji *Gaudium et spes*, dokument ten jest nadal aktualny. Celem artykułu jest odnalezienie i przeanalizowanie wymagań stawianych prawodawstwu państwowemu w prawach społecznych, które zawiera wspomniany soborowy dokument. Tematami diskutowanymi w niniejszym przedłożeniu są: aktualność prawa, nakierowanie prawa na dobro wspólne, zabezpieczenie praw człowieka, uwzględnienie godności człowieka oraz słuszna, lecz nieabsolutna autonomia prawa. Jak dowiedziono, *Gaudium et spes* wciąż jest cennym i żywym źródłem idei porządkujących sprawę społeczne.

Keywords *Gaudium et spes*, legislation, law drafting, principles of legislation, Polish law

Gaudium et spes, prawodawstwo, stanowienie prawa, zasady prawodawstwa, prawo polskie

Jak słusznie zauważył papież Benedykt XVI, „L'umanità è non e «senza legge»”¹ („Ludzkość nie jest «pozbawiona prawa»”). Prawo jest elementem ludzkiej kultury od początku cywilizacji². Dlatego też prawa, rozumianego jako reguły postępowania obowiązujące w społeczności, można poszukiwać już w najwcześniejszych stadiach rozwoju społeczeństw, na długo przed wykształceniem się organizacji państwowej³. Zazwyczaj wypełnianie przez prawo rozlicznych funkcji, a szczególnie związanych z organizacją struktury społecznej, określaniem praw i obowiązków jej członków, represyjnej wobec członków niepodporządkowujących się normom⁴, sprawia, że prawo jest uznawane w obrębie każdej niemal społeczności ludzkiej za bardzo ważne i wartościowe.

W pełni zasadne jest więc pytanie: jakie powinno być prawo? Odpowiedź na nie wiąże się ze stawianiem pewnych wymagań prawodawstwu, i to rozumianemu jako proces stanowienia prawa lub jako zbiór aktów normatywnych.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie wymagań, które z punktu widzenia katolika należy stawiać prawu państwowemu szczególnie w prawach dotyczących spraw społecznych. Wiąże się to z postawieniem ustawodawcy określonych postulatów. Rozważania te będą prowadzone na kanwie konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Dokument ten, jako owoc Soboru Watykańskiego II, został ogłoszony 7 grudnia 1965 roku, czyli 50 lat temu. Konstytucja stanowi wykład społecznej nauki Kościoła w kontekście sytuacji świata w XX wieku. Jednakże, jak wskazuje się nieraz w literaturze przedmiotu, konstytucja ta jest aktualna także w naszych czasach: „Waga soborowych rozstrzygnięć jest nadzwyczaj twórcza i nadal stanowi zdrowe ziarno, które już wydało i z pewnością jeszcze przyniesie dobre plony zrozumienia oraz praktycznego zastosowania w życiu indywidualnym i społecznym, instytucjonalno-państwowym oraz kościelno-wspólnotowym”⁵.

1. AKTUALNOŚĆ PRAWA

Pierwszy postulat, jaki można postawić prawu i ustawodawcy na podstawie *Gaudium et spes*, to aktualność prawa. Prawo ma być w każdym czasie narzędziem dla władzy do wykonywania swoich funkcji w społeczności, a jednocześnie ma być pomocą dla adresatów prawa w realizacji nakazów władzy i celów własnych wspólnoty. Ojcowie soboru napisali: „Także instytucje, prawa i sposoby myślenia i odczuwania przekazane przez przodków nie zawsze wydają się odpowiadać dzisiejszemu stanowi rzeczy; stąd powstaje

¹ Messaggio del Santo Padre Benedetto XVI per la Celebrazione della XLI Giornata Mondiale della Pace, 1.01.2008 r., „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 100 (2008), s. 44; pol. tłum.: Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na Światowy Dzień Pokoju, 1.01.2008 r., http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20071208_xli-world-day-peace_pl.html (11.01.2014).

² R. Sobański, *Prawo jako wartość*, „Prawo Kanoniczne” 42 (1999) nr 3–4, s. 11.

³ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2009, s. 2.

⁴ Zob. T. Chauvin, T. Stawecki, W. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011, s. 168–169.

⁵ K. Drózd, *Ważniejsze problemy Konstytucji duszpasterskiej Gaudium et spes*, „Studium zdumienia” nad aktualnością soborowych tekstów w 50. rocznicę zakończenia Soboru Watykańskiego II, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” XIII (2014) nr 2 (25) s. 24–31.

poważne zamieszanie w sposobie i samych normach postępowania” (GS⁶ 7). Wspólnota ludzka żyje i zmienia się. Prawo tej wspólnoty musi także podlegać procesom życiowym: powstawać, rozwijać się i, jeżeli nie jest już potrzebne, powinno także umierać.

W ramach tego postulatu można wyartykułować kilka uwag. Po pierwsze ustawodawca ma mieć pełną i aktualną wiedzę o rzeczywistej kondycji adresatów prawa, o ich potrzebach i aspiracjach. Ustawodawca nie może ulegać pokusie skończonego dzieła legislacyjnego, a władza ułudzie swojej doskonałości w wypełnianiu zadań. Po drugie ustawodawca powinien roztropnie przewidywać przyszłość – w końcu stanowienie prawa, choć buduje je na doświadczeniach, jest nakierowane perspektywnie. Jest zatem naganną praktyką uchwalanie aktów normatywnych, które w dniu promulgacji wymagają nowelizacji. Po trzecie ustanawianie aktów normatywnych szczególnie ważnych dla społeczności nie powinno trwać długo. Należy korzystać, gdy to jest celowe i zasadne, z tzw. ścieżki szybkiej legislacji. Jest to procedura nazwana w polskim języku prawnym postępowaniem z „pilnym projektem ustawy” (art. 71–80 Regulaminu Sejmu⁷).

Rozważając wagę aktualności prawa, nie można jednak zapomnieć, że ustawodawcy w zadaniu aktualizacji prawa przychodzą w sukurs interpretatorzy, których zadaniem jest podanie aktualnej normy prawnej zakodowanej nawet w dawno promulgowanym tekście normatywnym. Oczywiście powinno się to odbywać z poszanowaniem *mens legislatoris*⁸.

2. NAKIEROWANIE PRAWA NA DOBRO WSPÓLNE

Drugi postulat, jaki *Gaudium et spes* pozwala wysunąć wobec ustawodawcy i stanowionego przez niego prawa, jest taki, iż prawo powinno być nakierowane na dobro wspólne. Znana definicja soborowa określa dobro wspólne jako sumę warunków życia społecznego, jakie bądź zrzeczeniom, bądź poszczególnym członkom społeczeństwa pozwalają osiągać pełniej i łatwiej własną doskonałość (GS 26). Wszystkie regulacje prawne określające prawa i obowiązki powinny nie tylko uwzględniać dobro wspólne jako swój cel, ale także, gdy chodzi o wychowawczą i formacyjną rolę prawa – nakierowywać działania indywidualne i mniejszych grup na dobro wspólne całej społeczności.

Co ważne, dobrem wspólnym dla ustawodawcy nie może być dobro systemu politycznego, forma sprawowania władzy czy podejmowania decyzji w społeczności, ale realne dobro poszczególnych osób, jak i ich zbiorowości. Polityczne czy społeczne modele struktury czy też władzy są drugorzędne – dla prawa ma się liczyć człowiek. „Porządek zatem społeczny i jego rozwój winien być nastawiony nieustannie na dobro osób, ponieważ od ich porządku winien być uzależniony porządek rzeczy, a nie na odwrót” (GS 26).

⁶ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis *Gaudium et spes* de Ecclesia in mundo huius temporis, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 1025–1115; tekst łac.-pol.: Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1986, s. 830–987.

⁷ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z 2012 r. poz. 32 z późn. zm.).

⁸ P. Kroczeck, *Co prawodawca miał na myśli? – czyli czym jest „mens legislatoris” i gdzie jej szukać?*, „Annales Canonici” 3 (2007), s. 187–198.

Oczywiście, w ramach troski o dobro wspólne możliwa jest kryminalizacja czynów przeciwko państwu, działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego czy też porządkowi publicznemu⁹ – jednakże członkowie społeczności powinni mieć prawo do zmiany politycznego systemu, jeżeli uważać będą, iż inny model lepiej będzie służył ich dobru. Dlatego też jedynie obalenie siłą, czyli bezprawne, istniejącego porządku społecznego, ustroju konstytucyjnego czy też systemu politycznego powinno być kryminalizowane.

W tym kontekście budzić niepokój musi preferowanie w niektórych polskich ustawach demokracji. Jest tak przykładowo w prawie oświatowym. W preambule do ustawy o systemie oświaty¹⁰ znajduje się zdanie: „Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”. Natomiast w ustawie Karta Nauczyciela¹¹ w podstawowych obowiązkach nauczyciela umieszczono dbanie o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów (art. 6 pkt 5). Wydaje się, że w tych sformułowaniach dobro człowieka powiązane jest z jednym z modeli podejmowania decyzji, czyli z demokracją.

Nakierowanie na dobro wspólne ma jeszcze wymiar twórczy. Chodzi o budowanie wspólnoty. W konstytucji *Gaudium et spes* zauważa się, że są ludzie, którzy żyją tak, „jak by się zgola nie troszczyli o potrzeby społeczeństwa. Co więcej, wielu ludzi w różnych krajach lekceważy sobie prawa i przepisy społeczne. Niemało jest też takich, którzy nie wahają się różnego rodzaju oszustwami i podstępami uchylać od słusznych podatków lub innych świadczeń społecznych. Inni znów mało szanują pewne normy życia społecznego, na przykład przepisy dotyczące ochrony zdrowia lub regulujące ruch pojazdów, nie licząc się z tym, że przez takie niedbalstwo wystawiają na niebezpieczeństwo życie własne i cudze” (GS 30). Prawo powinno więc uczyć i wychowywać do odpowiedzialności za wspólnotę, nie tylko poprzez kryminalizację czynów społecznie szkodliwych, ale także poprzez zachęty do udzielania się na rzecz wspólnoty. Także dużą rolę w tym obszarze odgrywać mogą regulacje dotyczące organizacji pożytku publicznego i wolontariatu, organizacji pozarządowych działające w sferze zadań publicznych¹² czy też stowarzyszeń¹³. Można wymienić w tym kontekście także ordynację podatkową, ustawy regulujące podatki dochodowe i inne od osób prawnych i fizycznych. Regulacje te poprzez odpowiednie mechanizmy – zwolnienia podatkowe, możliwości przekazania darowizn, ofiar czy też nagród – mogą promować działania prospołeczne zarówno osób fizycznych, jak i instytucji, stowarzyszeń czy fundacji realizujących cele związane z pożytkiem publicznym¹⁴.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2014 r. poz. 191 z późn. zm.).

¹² Zob. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2014 r. poz. 1118 z późn. zm.).

¹³ Zob. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2015 r. poz. 1393).

¹⁴ Zob. np. 18 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 851 z późn. zm.).

3. ZABEZPIECZENIE PRAW CZŁOWIEKA

Kolejnym elementem soborowego nauczania na temat prawa jest troska o zabezpieczenie prawa człowieka. Sobór Watykański II stwierdza, że „podstawowe prawa osoby nie wszędzie są zagwarantowane” (GS 29). Dlatego prawo stanowione powinno stwierdzać prawa człowieka, umieszczając je w aktach normatywnych, a także powinno te prawa chronić i ich bronić.

Niestety, w polskim prawie uwidacznia się tendencja do zastępowania wolnej woli człowieka i odbierania mu możliwości decydowania w jego prywatnych sprawach. Widoczne jest to szczególnie w sferze prawa rodzinnego. Wprawdzie w warunkach polskich nie ma niebezpieczeństwa zaistnienia sytuacji, na które zwracał uwagę sobór, czyli przykładowo: odmowa kobiecie prawa wolnego wyboru małżonka czy stanu życia albo dostępu do równego z mężczyzną wychowania i wykształcenia (GS 29), czy też odebrania komuś prawa do małżeństwa i decydowania co do liczby potomstwa (GS 87), jednak pewne regulacje prawne pozwalają, a nawet stymulują ingerencję państwa w rodzinę. Przypomnieć należy, że w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w art. 12 stwierdzono, że „nie wolno ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe [...]. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji [...]”. W Polsce ta nieuprawniona moralnie ingerencja państwa ujawnia się poprzez zajmowanie przez urzędników państwowych czy samorządowych miejsca rodziców w wychowaniu. Wychowanie jednak należy do rodziców. Jasno stwierdza to sobór w innym dokumencie, a mianowicie w deklaracji *Gravissimum educationis*: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców” (GE¹⁵ 3, por. kan. 226 § 2). Państwo i inne instytucje mogą pełnić jedynie rolę pomocniczą. Ten niebezpieczny trend ingerencji jest zresztą zauważalny nie tylko w polskim prawie, ale także w wielu krajach europejskich. Sprzeciwia się jej Europejskie Stowarzyszenie Rodziców, które wydało Europejską Kartę Praw i Obowiązków Rodziców, deklarującą, że rodzice mają prawo do uznania ich prymatu jako „pierwszych nauczycieli” swoich dzieci¹⁶ (pkt 2)¹⁷.

4. UWZGLĘDNIENIE GODNOŚCI CZŁOWIEKA W PRAWIE

Następne wymaganie, jakie sobór stawia prawu, to uwzględnienie godności człowieka. Podstawą tej godności jest natura ludzka. Tej godności nikt nie ma prawa człowiekowi

¹⁵ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio Gravissimum educationis de Educatione Christiana*, 28 października 1965, AAS 58 (1966), s. 728–739; tekst łac.-pol., Sobór Watykański II, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, dz. cyt., s. 484–505.

¹⁶ Europejskie Stowarzyszenie Rodziców, *Europejska karta praw i obowiązków rodziców*, 2, http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1861&Itemid=288 (20.08.2012).

¹⁷ Zob. szerzej P. Kroczek, *Wychowanie: optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków 2013, s. 51–56.

odbierać ani sam człowiek nie może jej definitywnie odrzucić. Co więcej, nikt nie powinien zapominać o swojej godności¹⁸.

Polskie prawo wydaje się przedstawione wyżej wymaganie spełniać. W art. 30 Konstytucji RP ta „przyrodzona, niezbywalna i nienaruszalna” godność „stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela”¹⁹. Jej poszanowanie i ochrona są obowiązkiem władz publicznych. Polskie teksty normatywne zawierają terminy „godność człowieka” (art. 3 ustawy o pomocy społecznej²⁰) czy też „godności osoby” (art. 227 kodeksu postępowania karnego²¹, art. 18 ust. 11 pkt 3 ustawa o ochronie zdrowia psychicznego²²). Wywodząca się z godności człowieka zasada humanitaryzmu jest obecna w wielu ustawach. Dla przykładu można podać art. 3 kodeksu karnego: „Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka”. Niemal tak samo została ta zasada sformułowana w art. 12 kodeksu karnego skarbowego²³. Można ją odnaleźć także w art. 2 ust. 2 pkt 3 i 4 Ustawy o Służbie Więziennej²⁴, gdzie jest mowa o tym, że zadania służby więziennej muszą być wykonywane humanitarnie.

Jednakże należy nieustannie przypominać ustawodawcy, że całe prawo stanowione przez niego powinno być przeniknięte świadomością „niezwykłej godności, która przysługuje osobie ludzkiej, która przerasta wszystkie rzeczy, i której prawa oraz obowiązki mają charakter powszechny i nienaruszalny” (GS 26). W konsekwencji „należy zatem udostępnić człowiekowi to wszystko, czego potrzebuje do prowadzenia życia prawdziwie ludzkiego, jak wyżywienie, odzież, mieszkanie, prawo do swobodnego wyboru stanu i do założenia rodziny, do wychowania i pracy, do dobrej sławy i szacunku, do odpowiedniej informacji i do postępowania według słusznej normy własnego sumienia, do ochrony życia prywatnego oraz do sprawiedliwej wolności także w dziedzinie religijnej” (GS 26). Oznacza to, że nie można pod pretekstem trudności gospodarczych, zobowiązań prawnych na polu międzynarodowym odmawiać adresatom prawa tego, co im się słusznie należy. Uwzględnienie godności człowieka powinno dotyczyć każdego stanowionego prawa. Godność człowieka ma wartość normatywną: zarówno dla ustawodawcy, jak i adresata prawa.

Można jeszcze dodać, że temat obecności godności człowieka w prawie jest także obecnie poruszany przez Magisterium. Papież Franciszek w encyklice *Laudato si'* naucza, iż jeżeli weźmie się pod uwagę, że człowiek jest stworzeniem, które ma prawo do życia i szczęścia w tym świecie, a także to, że jest on obdarzony szczególną godnością, to „nie można nie brać pod uwagę skutków degradacji środowiska, aktualnego modelu rozwoju i kultury odrzucenia dla życia osób” (LS 43). Godność ludzka powinna także w tej sferze życia, powiązanej z ekologią, stanowić fundament i wyznacznik regulacji prawnych²⁵.

¹⁸ Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html#_ftn165 (2.09.2015) [dalej: LS], 25.

¹⁹ M. Zdyb, *Godność człowieka w świetle art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 41–72.

²⁰ Ustawa z dnia 2 marca 2004 r. – o pomocy społecznej (Dz.U. z 2015 r. poz. 163 z późn. zm.).

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

²² Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 231, poz. 1375).

²³ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.).

²⁴ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2014 r. poz. 1415 z późn. zm.).

²⁵ P. Kroczek, *Elementy prawne w encyklice Franciszka Laudato si'*, rkps.

5. SŁUSZNA, LECZ NIEABSOLUTNA AUTONOMIA PRAWA

Na tym tle można odczytać kolejny soborowy postulat stawiany prawodawstwu – nie wolno absolutyzować autonomii prawa. Odwołanie do godności człowieka jako fundamentu dla normatywnych rozwiązań nie może być rozważane w oderwaniu od Stwórcy człowieka – Boga. Jak napisano w konstytucji *Gaudium et spes*: „Przez żadne prawa ludzkie godność osobista i wolność człowieka nie da się tak stosownie zabezpieczyć, jak przez Ewangelię Chrystusową powierzoną Kościołowi” (GS 41). Jeżeli polski ustawodawca chce realizować wymienione wyżej postulaty, to nie może zapominać o nauce Kościoła i nie zauważać głosu Magisterium, które wypowiada się w kwestiach wymagających osądu z punktu widzenia moralnego. Wprawdzie, jak trafnie stwierdził papież Franciszek w encyklice *Laudato si'*, „w wielu kwestiach szczegółowych Kościół nie ma podstaw, by proponować definitywne rozwiązania, i rozumie, że powinien słuchać i promować uczciwą debatę wśród naukowców, szanując różnorodność opinii” (LS 61), jednak „Kościółowi przysługuje prawo głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych również w odniesieniu do porządku społecznego, oraz wypowiedzania oceny o wszystkich sprawach ludzkich, na ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka” (kan. 747 § 2).

Oczywiście rzeczy ziemskie cieszą się słuszną autonomią, której należy się domagać, bo odpowiada ona aspiracjom ludzi współczesnych, a także woli Stwórcy. Ta autonomia oznacza, że „rzeczy stworzone i społeczności ludzkie cieszą się własnymi prawami i wartościami, które człowiek ma stopniowo poznawać, przyjmować i porządkować” (GS 36). Nie można jednak tej autonomii pojmować fałszywie, jako wolności od praw Bożych.

Niestety, polski ustawodawca „zdaje się żywić obawy, aby ze ściślejszego połączenia ludzkiej aktywności z religią nie wynikły trudności dla autonomii ludzi, społeczeństw czy nauk” (GS 36). Te obawy są nieuzasadnione. Sobór nad takimi lękami i postawami umysłowymi wyraża ubolewanie i uznaje je za fałszywe (GS 36). Autonomia nie oznacza przecież, że rzeczy stworzone, a mówiąc w kontekście artykułu – prawa stanowione przez ograny państwowe – nie zależą od Boga czy że mogą być formowane bez odnoszenia ich do Boga i jego prawa. „Stworzenie bowiem bez Stworzyciela zanika. [...] Co więcej, samo stworzenie zapada w mroki przez zapomnienie o Bogu” (GS 36).

WNIOSEK

Katolicy, będąc w warunkach Rzeczypospolitej Polskiej pełnoprawnymi członkami społeczności politycznej, powinni stawiać wymagania prawu państwowemu i ustawodawcy, także takie, jakie stawiał sobór. W kan. 227 kodeksu prawa kanonicznego prawodawca jasno nakazuje tę postawę – „Wierni świeccy mają prawo, aby w zakresie spraw doczesnej społeczności przyznano im wolność przysługującą wszystkim obywatelom. Korzystając wszakże z tej wolności, niech zatroszczą się o to, ażeby swoją działalność przepoić duchem ewangelicznym i mieć na uwadze naukę przedstawioną przez Nauczycielski Urząd Kościoła oraz wystrzegać się przedstawiania w kwestiach wątpliwych swojego stanowiska jako nauki Kościoła”.

LITERATURA

Chauvin T., Stawewski T., Winczorek W., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011.

Drózd K., *Ważniejsze problemy Konstytucji duszpasterskiej „Gaudium et spes”*. „Studium zdu-
mienia” nad aktualnością soborowych tekstów w 50. rocznicę zakończenia Soboru Watykańskiego II,
„Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” XIII (2014) nr 2 (25), s. 24–31.

Europejskie Stowarzyszenie Rodziców, Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, nr 2,
http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1861&Itemid=288
(20.08.2012).

Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, [http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/do-
cuments/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html#_ftn165](http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html#_ftn165) (2.09.2015).

Kroczek P., *Co prawodawca miał na myśli? – czyli czym jest „mens legislatoris” i gdzie jej szu-
kać?*, „Annales Canonici” 3 (2007), s. 187–198.

Kroczek P., *Elementy prawne w encyklice Franciszka Laudato si'*, rkps.

Kroczek P., *Wychowanie: optyka prawa polskiego i prawa kanonicznego*, Kraków 2013.

Messaggio del Santo Padre Benedetto XVI per la Celebrazione della XLI Giornata Mondiale
della Pace, 1.01.2008 r., „Acta Apostolicae Sedis” 100 (2008), s. 38–45; tłum. pol.: Orędzie Ojca
Świętego Benedykta XVI na Światowy Dzień Pokoju, 1.01.2008, [http://www.vatican.va/holy_fa-
ther/benedict_xvi/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20071208_xli-world-day-peace_
pl.html](http://www.vatican.va/holy_fa-
ther/benedict_xvi/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20071208_xli-world-day-peace_
pl.html) (11.01.2014).

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis *Gaudium et spes*
de Ecclesia in mundo huius temporis, 7.12.1965, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 1025–1115;
tekst łac.–pol.: Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym
Gaudium et spes, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986, s. 830–987.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Declaratio *Gravissimum educationis*
de Educatione Christiana, 28 października 1965, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 728–739;
tekst łac.–pol.: Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum*
educationis, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986, s. 484–505.

Sobański R., *Prawo jako wartość*, „Prawo Kanoniczne” 42 (1999) nr 3–4, s. 11–26.

Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2009.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. Regulamin Sejmu Rzeczy-
pospolitej Polskiej (M.P. z 2012 r. poz. 32 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2014 r.
poz. 851 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 231, poz. 1375).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
(Dz.U. z 2014 r. poz. 1118 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2014 r. poz. 191 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555
z późn. zm.).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2015 r. poz. 1393).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 2014 r. poz. 1415 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2015 r. poz. 163 z późn. zm.).

Zdyb M., *Godność człowieka w świetle art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:]
Normatywny wymiar godności człowieka, red. W. Lis, A. Balicki, Lublin 2012, s. 41–72.